

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Чирви Олександра Васильовича
на тему: «Розвиток системи непрямого оподаткування як механізм
забезпечення економічної безпеки України»
на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки
за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дослідження

В країнах з трансформаційною економікою, до групи яких належить Україна, фіскальна роль непрямих податків є вищою, ніж в країнах з розвинутою економікою, що обумовлено економічними та інституційними чинниками. Система непрямого оподаткування забезпечує державу значним обсягом податкових надходжень. ПДВ є найбільш фіскально значимим податком, співвідношення надходжень якого до ВВП за останнє десятиліття становить 9,6%. Незважаючи на усі економічні виклики, пов'язані з війною, у абсолютних цифрах надходження ПДВ до державного бюджету зросли у 2024 р. порівняно з 2021 р. на 36,9%. Акцизне оподаткування також виконує значну фіскальну роль, до того ж у період воєнного стану ставки акцизного податку продовжують зростати. Адже класичним інструментом залучення додаткових ресурсів до державної скарбниці, що використовувався урядами у військовий час, є підвищення акцизу. Крім того, збільшення ставок акцизного податку на пальне та тютюнові вироби наближає їх до європейського рівня, а ці заходи закріпленні у Національній стратегії доходів до 2030 р.

Четвертий рік повномасштабної війни демонструє певний збій ритмічності надходжень міжнародної фінансової допомоги, посилення економічних ризиків та зростання потреб збройних сил у фінансуванні. Зазначені факти обумовлюють необхідність стратегічного бачення розробки податкової політики, яка має забезпечувати виконання поставлених перед державою функціональних завдань. У цьому контексті важливо згадати фіскальну стійкість як одну з базових детермінант забезпечення макроекономічної стабільності країни та економічної безпеки.

Одним з важливих показників, що впливає на рівень фіскальної результативності оподаткування є податковий розрив, який відображає різницю між потенційними та фактичними надходженнями відповідних податків до бюджетної системи. Важливо забезпечити систематичну оцінку та моніторинг податкового розриву в розрізі податків, що сприятиме формуванню комплексних заходів, спрямованих на мінімізацію його рівня.

Пріоритетним заходом розвитку системи непрямого оподаткування залишається удосконалення процесів адміністрування податків, посилення дієвості податкового контролю та детінізаційні аспекти оподаткування. Реалізація зазначено дасть можливість забезпечити додаткові бюджетні надходження і «пом'якшити» потенційне зростання податкового навантаження на економіку для фінансування військових заходів і потреб. З огляду на зазначене, актуальність дисертаційної роботи Чирви Олександра Васильовича, яка присвячена теоретичному обґрунтуванню і вдосконаленню механізму забезпечення економічної безпеки держави на основі системи непрямого оподаткування, не викликає сумніву.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Державного податкового університету за темою «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер №0119U000718), у межах якої обґрунтовано висновок, що структура податкових надходжень України в цілому відповідає світовій тенденції поширення ПДВ, а розробка податкової політики держави повинна ґрунтуватись на врахуванні адміністративного аспекту оподаткування.

Ступінь обґрунтованості наукових результатів, висновків дослідження

Наукові результати та висновки дисертаційної роботи Чирви О. В. мають достатньо високий ступінь обґрунтованості, що обумовлено узагальненням і аналізом значної кількості наукових публікацій з питань забезпечення

економічної безпеки держави, розвитку системи непрямого оподаткування. Виконання поставленого наукового завдання і оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності здійснено на достатньо високому рівні. Здобувачем досягнуто основну мету дослідження – теоретично обґрунтовано і розв’язано наукове завдання, що полягає у вдосконаленні механізму забезпечення економічної безпеки держави на основі системи непрямого оподаткування.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові публікації вітчизняних та зарубіжних науковців, практиків, експертів у сферах оподаткування та економічної безпеки держави; нормативно-правові та законодавчі акти України, Ради ЄС, країн ЄС, ОЕСР та інших країн, що регулюють питання безпеки і податкової політики держави; статистичні дані Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної податкової служби, Державної митної служби, Державної служби статистики, Національного банку України; бази податкових даних ЄС, ОЕСР, МВФ, Світового банку.

Дисертаційна робота характеризується цілісністю та логічною послідовністю висвітлення матеріалу, використанням достатньої кількості емпіричних даних. Об’єкт і предмет дослідження узгоджуються з метою дисертаційної роботи. Обґрунтованість, достовірність отриманих результатів дисертаційної роботи, наукових положень і рекомендацій дисертанта підтверджується їх апробацією та позитивною оцінкою на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Наукові результати дослідження дозволяють зазначити достатній ступінь їхньої новизни, обґрунтованості та відповідності дисертаційної роботи спеціальності 051 «Економіка».

Достовірність наукових положень, висновків дослідження

Достовірність наукових положень, висновків дослідження, які містяться в дисертаційній роботі, є достатньою. Здійснено аналіз нормативно-правових актів, що регулюють питання безпеки, а також питання формування і реалізації

державної податкової політики, статистичних та аналітичних матеріалів центральних органів державної управління і міжнародних фінансових інституцій, відповідних наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених.

У дослідженні застосовано формально-логічний метод для визначення сутності економічної безпеки держави та засобів її забезпечення; кліометричний метод для дослідження етапів становлення національної системи оподаткування. Використано метод міжнародного порівняльного аналізу у процесі вивчення практики підтримки економічної безпеки держави за допомогою податкових механізмів; статистичний метод для дослідження тенденцій еволюції вітчизняної системи непрямого оподаткування, метод структурного аналізу для оцінки фіскальної ефективності непрямих податків. З метою визначення конкурентоспроможності системи непрямого оподаткування застосовано індексний метод, а методи дедукції і індукції – для розробки моделі архітектури податкових даних.

Теоретичні положення та наукові висновки дисертаційної роботи, що розкривають концептуальні основи податкового забезпечення економічної безпеки держави, мають практичне значення для її зміцнення у середньо- та довгостроковій перспективі. Певні результати дисертаційного дослідження віднайшли використання у практичній діяльності незалежної неурядової організації GROWFORD Institute, яка здійснює дослідження у сфері економіки та фінансів. Аналітичні матеріали і пропозиції автора були використані при підготовці аналітичних записок для Міністерства фінансів України та Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження вих. № 28/08-01 від 28.08.2024).

Наукова новизна результатів дослідження

На основі ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, можна зробити висновок, що робота містить належні ознаки наукової новизни, яка має теоретико-методичний, аналітичний та прикладний аспекти і полягає у розробці

теоретико-методичних підходів до вдосконалення механізму забезпечення економічної безпеки держави на основі системи непрямого оподаткування.

Поставлену мету наукового дослідження досягнуто і отримано результати, які характеризуються науковою новизною. Серед найбільш важливих наукових результатів дисертаційної роботи можна відзначити такі.

У дисертаційній роботі вперше розроблено модель архітектури податкових даних на основі моделі ОЕСР «Цифрова податкова адміністрація 3.0», що пов'язує податкові дані макро- та мікрорівня. Її застосування дозволяє вирішувати прикладні завдання у сфері прогнозування макроекономічних параметрів вітчизняної економіки, а також податкової політики держави, зокрема, надає можливість здійснювати оцінку параметрів розподілу податкового навантаження на основі методології Національних рахунків розподілу доходів (DINA), що сприяє підвищенню економічної безпеки держави.

Науковий і практичний інтерес становить удосконалена автором методологія оцінки конкурентоспроможності податкових систем, що використовується для визначення Міжнародного індексу податкової конкурентоспроможності (International Tax Competitiveness Index), шляхом її доповнення додатковими показниками, що характеризують функціонування системи непрямого оподаткування. Отримані результати аналізу дозволяють бачити переваги і слабкі місця вітчизняної системи непрямого оподаткування, які потрібно усувати у процесі її подальшого вдосконалення і приведення до оптимальних кондицій.

Заслуговують на увагу розвинуті теоретико-методологічні підходи, що характеризують взаємозв'язок багаторівневої ієрархічної структури економічної безпеки держави і регулюючої функції непрямих податків; представлення ключових структурних диспропорцій у системі непрямого оподаткування, які полягають у переважанні оподаткування імпорту як бази оподаткування податків на споживання.

Достатньо цікавим з теоретичної та практичної точок зору є підхід до оцінювання ефекту впливу приєднання до ЄС на розвиток системи непрямого

оподаткування, на основі якого показано, що вступ до ЄС призводить до помірного зростання ПДВ, зменшення митних платежів та помірного зменшення акцизів як частки ВВП країни. Поряд з цим відбувається стабілізація сукупного рівня податкового навантаження і його поступова конвергенція.

Повнота викладу матеріалу в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Основні положення та результати дисертації опубліковано у 12 наукових працях, у тому числі одному підрозділі у колективній монографії (у співавторстві), 5 статтях у наукових фахових виданнях України (категорії Б), 2 з яких у співавторстві, 6 тез-доповідей, опублікованих у матеріалах наукових конференцій загальним обсягом 4,5 друк. аркушів, з яких 3,0 друк. аркуші належать особисто автору.

Зауваження та дискусійні положення дисертації

Відзначаючи позитивні сторони роботи, слід звернути увагу на певні зауваження та дискусійні положення, а саме:

1. У дисертації зазначено, що у країнах ЄС частка витрат на соціальне забезпечення стрімко зростає, їх обсяг не забезпечується відповідними податковими надходженнями, соціальними внесками (с. 28). Вважаємо, що слід було більш розгорнуто розглянути питання взаємозв'язку росту податкових надходжень з видатками соціального спрямування.

2. Досліджуючи особливості реалізації вітчизняної акцизної політики (с. 83–88) слід було більше уваги приділити питанню структурної трансформації цієї політики у період повномасштабного вторгнення та її відповідного впливу на фінансову стійкість.

3. У другому розділі дисертаційної роботи автор слушно зазначає, що для покращення конкурентоспроможності податкової системи державі слід активно працювати над удосконаленням її ключових складових, що може

включати в себе як реформування існуючих податкових механізмів, так і впровадження нових підходів і технологій (с. 111). Водночас, слід було більш ґрунтовно розкрити згадані підходи та технології.

4. Автор зазначає, що гармонізація податкового законодавства допомагає підвищити прозорість, зменшити податкові ризики для бізнесу та створити сприятливі умови для інвестицій (с. 137). Разом з тим, доречно було б більше уваги приділити розкриттю питання адаптації Україною дієвих практик протидії ухиленню від оподаткування, що використовуються державами-членами Європейського Союзу.

5. Третій розділ дослідження охоплює питання подальшої цифровізації непрямих податків (с. 146–164). Проте, варто було більш розгорнуто розкрити положення щодо напрямів цифровізації у сфері акцизного оподаткування, зокрема переваг і викликів впровадження системи е-Акцизу.

Проте висловлені зауваження в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження.

Дотримання принципів академічної доброчесності

Результати аналізу змісту дисертації та публікацій Чирви О. В. за темою дисертаційної роботи підтверджують повне викладення основних наукових положень, дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності у процесі підготовки дисертації. По тексту роботи наявні посилання на джерела наукової літератури та статистичної інформації, яка використовується у емпіричних дослідженнях. У дисертаційній роботі не виявлено порушень академічної доброчесності, усі посилання на джерела зроблено з дотриманням норм законодавства про авторське право.

Загальний висновок та відповідність дисертації

встановленим вимогам

Дисертаційна робота Чирви Олександра Васильовича на тему «Розвиток системи непрямого оподаткування як механізм забезпечення економічної

безпеки України» є актуальною за змістом, логічно структурованою, містить наукову новизну та практичну цінність. Тема і зміст дисертації відповідають спеціальності 051 «Економіка» (галузь знань – 05 «Соціальні та поведінкові науки»). Дисертаційна робота не містить ознак порушення академічної доброчесності. Наукові положення, що містяться в дисертації та виносяться на захист, отримані здобувачем особисто. Опубліковані наукові праці за матеріалами дисертаційної роботи відображають зміст дисертації та результати наукового дослідження. Основні положення дисертації обговорені на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях.

Підсумовуючи, слід зазначити, що рецензована дисертація «Розвиток системи непрямого оподаткування як механізм забезпечення економічної безпеки України» є завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40, вимогам освітньо-наукової програми, яку завершив здобувач, вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. Наведені у рецензії зауваження не знижують наукового рівня і загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Загалом дисертаційна робота на тему «Розвиток системи непрямого оподаткування як механізм забезпечення економічної безпеки України» заслуговує на позитивну оцінку, а її автор – Чирва Олександр Васильович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:
Професор кафедри фінансів
Державного
торговельно-економічного університету,
доктор економічних наук, професор

Микола ПАСІЧНИЙ

Підпис Микола Пасічний засвідчую
Начальник відділу кадрів Н. Шевченко